

UDK: 329(497.5) HPS*1919/1929*(049.3)
929 Matijević, Z.
Stručni članak
Primljeno: 18.11.1999.

Uz knjigu Zlatka Matijevića *Slom politike katoličkog jugoslavenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS 1919.-1929.*

MLADEN ŠVAB

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor se osvrće na knjigu Zlatka Matijevića *Slom politike katoličkog jugoslavenstva Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS 1919.-1929.*, koja je izašla u izdanju Hrvatskog instituta za povijest i Doma i svijeta u Zagreb 1998. godine.

Pred čitateljstvom je monografija o političkoj stranci nastaloj na podlozi Hrvatskog katoličkog pokreta, s težištem na njezinu političkom djelovanju u Kraljevstvu (Kraljevini) Srba, Hrvata i Slovenaca u desetljeću parlamentarnog ustrojstva te Kraljevine 1919.-1929. Riječ je o rezultatu gotovo petnaestgodišnjega sustavnog istraživanja koje je nakon niza objelodanjenih studija i rasprava o pojedinačnim pitanjima vezanim uz Hrvatsku pučku stranku zao-kruženo u jedan cjelovit monografski prikaz - disertaciju obranjenu 1993. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu *Hrvatska pučka stranka (1919.-1929. godine)*. Sam autor ističe: "Originalni rukopis je znatno skraćen i u nekim dijelovima temeljito prerađen" (11).

Sadržajno, djelo je podijeljeno na sljedeće cjeline: *Nastanak i djelovanje Hrvatskoga katoličkog pokreta/ Hrvatskog katoličkog seniorata do završetka Prvoga svjetskog rata (1903.-1918.)*, str. 19.-75.; *Hrvatska pučka stranka/ Hrvatski katolički seniorat u političkom životu Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca (1919.-1927.)*, str. 77-226; *Uvođenje katoličke akcije i pokušaj departizacije Hrvatskog katoličkog pokreta (1922.-1929.)*, str. 227-266; *Slom politike Hrvatske pučke stranke (1927.-1928.)*, str. 267-286. Na kraju je *Zaključak*, str. 287-298. U prilogima su dodani relevantni programski tekstovi samih pučaka, kako su skraćeno nazivani, ili pučana, kako su se oni sami nazivali. To su: *Što je Hrvatska pučka stranka i što ona hoće. Program i uređenje stranke*, Zagreb 1919, str. 299-315; *Nacrt ustava Jugoslavenskog kluba*, str. 317-321; *Za Hrvatsvo križ i plug. Što je Hrvatska pučka stranka i*

što ona hoće? Načela i program stranke. Poruka hrvatskom narodu pred izbore 11. rujna 1927., Zagreb 1927., str. 323-333. Osim *Proslova*, popisa kratica i uvoda, str. 11-18, u knjizi se nalazi *Popis izvora i literature*, str. 335-363, te *Summary*, str. 365, kao i *Kazalo imena*, str. 367-372, te bilješka o piscu, str. 373.

Iako je djelo Z. Matijevića, *Slom politike katoličkog jugoslavenstva* - dio je to nakladnikova komercijaliziranog naslova, jer očito je pravi naslov koji pokriva sadržaj Matijevićeve monografije Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS 1919.-1929. - objelodanjeno sredinom 1998, novinski su se prikazi pojavili tek u travnju 1999.¹ i rujnu 1999.²

Knjiga je u drugoj polovici 1998. dospjela u knjižarske izloge. Uvjeren sam da je riječ o nemogućnosti, čak i publicista-povjesničara, da jednakomjerno pronikne u svu višestrukost problematike koju otvara ovo djelo.

Uobičajena specijalistička podjela hrvatskih povjesničara na stručnjake za razdoblje od druge polovice ili kraja XIX.st. do 1914., zatim razdoblje I. svjetskog rata 1914.-1918. te razdoblje 1919.-1929, nije mogla zadovoljiti Matijevića jer je on zbog same materije bio prisiljen prevladati takve podjele. Suvereno je ovladao cjelokupnim razdobljem u kojem djeluje rimokatolički pokret u hrvatskim zemljama u sklopu triju država: Austro-Ugarske Monarhije do 1918., Države SHS 29.X.-I.XII.1918. i Kraljevstva tj. Kraljevine SHS 1919.-1929. Uz to je hrvatski katolički pokret dio jedinstvenog pregnuća Rimokatoličke crkve na redefiniranju njezine uloge u Francuskoj, Italiji, Belgiji, Njemačkoj, Austro-Ugarskoj pa tako i u hrvatskim zemljama koje u razmatrano vrijeme mijenjaju politički okvir u kojemu djeluje i Hrvatski katolički pokret, točnije Hrvatska pučka stranka, koju je Matijević stavio u središte svog istraživanja.

Nekoliko je ograničavajućih čimbenika utjecalo na Matijevićev rad. Sam ističe da "otežavajuća okolnost za proučavanje HPS jest nepostojanje stranačke arhive" (17). Dodao bih i nepristupačnost arhiva u Vatikanu - opća granica nedostupnosti arhivskoga gradiva u pravilu je jedno stoljeće.³

¹ Ž. KRUŠELJ, "Crkva - izlika za unitarizam. Dr. Zlatko Matijević u knjizi *Slom politike katoličkog jugoslavenstva* objašnjava ulogu Hrvatske pučke stranke u Kraljevini SHS", *Večernji list* od 11. IV. 1999, str. 14, *Kulturni obzor* br. 257., str. 2.

² Ž. KLIMENT, "Katoličko Jugoslavenstvo, Zlatko Matijević: *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, /Hrvatski institut za povijest"/, Zagreb 1998., *Vjesnik* br. 18630 od 15. IX. 1999, str. 20.

³ Tako, primjerice, Spomenica što ju je sastavio Josip Milošević, provincijal franjevac konventualaca na otoku Cresu, i predao prigodom boravka u Rimu krajem 1914. papi Benediktu XV., nije za sada dostupna, ali je sačuvana u arhivu u Vatikanu. U njoj je riječ o sudbini hrvatskog naroda u raznim kombinacijama nakon završetka I. svjetskog rata. Znatno je važnija Riječka spomenica iz 1915. jer je ona rezultat sastanka F. Bulića, M. Laginje, A. Dulibića, M. Pavelića, P. Rogulje, E. Kreka i A. Korošeca. Također je upućena na istu adresu pa se može očekivati da je sačuvana, ali zasad je nepristupačna iz poznatih razloga.

Izvorna podloga Matijevićeva rada bio je obilan crkveni tisak i jednako brojne stranačke novine i časopisi te programatski spisi, objavljena sjećanja sudionika HKP-a odnosno diskusije o pojedinim više ili manje prijepornim pitanjima pučkaša, cjelokupnog pokreta ili seniorskih struja.

Zanimljivo je da je Hrvatski katolički pokret iniciran sa svojevrsne periferije hrvatskih zemalja. Njegov je pokretač bio krčki biskup Antun Mahnić, koji je uočio da je "kršćanstvo/katoličanstvo i na njemu utemeljeni svjetonazor ozbiljno ugrožen suvremenim liberalizmom" (288). Radi promicanja svojih zamisli pokreće *Hrvatsku stražu za kršćansku prosvjetu*, a u zaglavlju stoji objašnjenje da je to *Časopis namijenjen nauci i književnosti*. Izlaženje započinje 1903. u Krku, a zatim se seli u Senj i Rijeku. Časopis je dobro prihvatilo dio katoličke mladeži kao i Mahnićeva ideja "o 'razdiobi duhova', tj. razlučivanja kršćanskih/katoličkih ideja od onih koje to nisu, ili su se barem takvima mogle držati" (288).

Za cjelokupnog djelovanja Hrvatskog katoličkog pokreta poslije I. svjetskog rata i Hrvatske pučke stranke - nije uspio pokušaj da se u hrvatskim zemljama utemelji Jugoslavenska pučka stranka koja se ugledala na slovensko političko iskustvo tj. Slovensku ljudsku stranku. To se odrazilo na HPS, jer je hrvatska politička scena u Austro-Ugarskoj do 1918. i u Kraljevstvu (Kraljevini) SHS do 1929. bila posve različita od nejednakoga državnopravnog položaja slovenskog naroda u Austro-Ugarskoj kojoj je prednost imao politički položaj Hrvatske i Slavonije nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. S druge strane položaj Istre i Dalmacije, kao i poseban položaj Bosne i Hercegovine, bio je za hrvatski narod nepovoljniji zbog njegove razdrobljenosti. Slovenski je narod, iako u slabijem državno-pravnom položaju i razbijen na pokrajine, ipak uživao prednosti snažnije gospodarski razvijene austrijske polovine Monarhije, unatoč opasnosti od pojačanog njemačkog utjecaja, napose jezičnog i kulturnog. Spoznavši tu političku situaciju, a služeći narodnim interesima, vodstvo Rimokatoličke crkve u slovenskim pokrajinama iniciralo je formiranje snažnog političkog bloka poznatog kao Slovenska ljudska stranka.

A. Mahnić, koji je bio glavni pokretač HKP-a, osnovao je 1903. u Beču prvo hrvatsko akademsko društvo *Hrvatska* po uzoru na slovensku *Danicu*, a 1905. također u Beču, pokrenuto je učeničko glasilo *Luč*. Tek je 1910. u Zagrebu utemeljen prvi Hrvatski katolički narodni savez. Svojevrsna prekretnica u HKP-u je uspostavljanje Hrvatskog katoličkog seniorata 1912./13. Prema Matijeviću "ostaje nesporno da je ta organizacija katoličke inteligencije (laičke i kleričke) bila središte iz kojega su potaknute mnoge akcije na svim područjima javnog života u Hrvatskoj te u Bosni i Hercegovini" (288). Ton HKP-a do 1920. davao je kao najistaknutiji i najagilniji njegov pripadnik Petar Rogulja i njegov krug. Ulaskom hrvatskog naroda, s iznimkom Rijeke, Istre, Zadra te nekih otoka istočne obale Jadrana, u sastav centralizirane Kraljevine SHS te osnivanjem HPS-a 1919. profiliran je HKP iz pokreta u političku stranku. Neposredno nakon osnivanja HPS na izborima za Ustavotvornu skupštinu dobiva 46 599 glasova, što je bilo dovoljno za devet zastupničkih man-

data. Zajedno s brojnijom slovenskom strankom SLS, HPS čini zastupnički Jugoslavenski klub. To zajedništvo traje sve do kraja političkog djelovanja pučkaša, tj. do ukidanja svih stranaka u Kraljevini SHS kraljevim dekretom od 6.1.1929., odnosno do uvođenja šestosiječanjskog režima kralja A. Karađorđevića. Na izborima za beogradski parlament 1923. pučkaši dobivaju samo 18 402 glasa i ostaju bez zastupnika u parlamentu. Na parlamentarnim izborima 1925. još više slabe i skupljaju samo 12 482 glasa te ponovno ostaju bez zastupnika u parlamentu. Pučkaši pod vodstvom Stjepana Barića započinju reorganizaciju i u sljedeće dvije godine postupno jačaju, što je vidljivo po broju osvojenih glasova na lokalnim izborima, da bi na parlamentarnim izborima 1927. osvojili jedno zastupničko mjesto s više od 30 000 glasova. Zastupnik je postao predsjednik stranke Stjepan Barić koji je ušao kao ministar i u vladu A. Korošeca sastavljenu poslije atentata na S. Radića i druge zastupnike HSS-a u beogradskoj skupštini.

Poslije uvođenja šestosiječanjskog režima 1929. i zabrane stranaka u Kraljevini SHS djelovanje pučkaša više nije obnovljeno u političkom životu Kraljevine Jugoslavije. Političko djelovanje u Hrvatskom katoličkom pokretu obustavlja se, dok ostalo djelovanje preuzima Katolička akcija, nadstranačka i izvanstranačka organizacija.

Osobita vrijednost Matijevićeva djela je iscrpno prikazivanje političkog djelovanja pučkaša od njihovih početaka pa do prestanka rada 1929. Time je popunjena monografskom obradom jedna od praznina u političkoj povijesti hrvatskog naroda u prva tri desetljeća XX. stoljeća. Ujedno je to djelo pouzdana podloga prikaza Hrvatske pučke stranke kao jedne od mnogih stranaka temeljenih na kršćanskom svjetonazoru u Europi. Matijevićevo djelo obiluje kratkim, ali sadržajnim životopisima gotovo svih istaknutijih pripadnika Hrvatske pučke stranke. Ta sastavnica nedostajala je u mnogim životopisima razasutim u nizu leksikonskih, enciklopedičkih i biografskih natuknica o njihovu ostalom javnom, kulturnom, znanstvenom, crkvenom i umjetničkom doprinosu hrvatskoj povijesti i kulturi.